

Voor wie de taal verstaat, laat het landschap zich lezen als een boeiende kroniek, of wellicht beter: als een rijk verlicht, handgeschreven manuscript, met tal van doorhalingen en aanvullingen, waaronder het oorspronkelijk geschrevene nog hier en daar doorschemert. Tot de schrijvers behoren zon, wind, water en talloze organismen. Het handschrift van de laatste auteurs, de landbouwende mensen, is gewoonlijk nog het duidelijkst leesbaar. Maar de aard van het schrift is gewoonlijk slechts te begrijpen vanuit het oorspronkelijke verhaal. Onbeschreven papier troffen de ontginners nooit aan. Ook de ruilverkavelaars die thans hun oog op het gebied bij Ruinerwold-Koekange hebben laten vallen, treffen sporen aan van hun voorgangers. Op die sporen willen we ingaan.

Gert Jan Baaijens

Het gebied is aangewezen als Grote Landschappelijke Eenheid — het moet dus bijzondere kenmerken hebben. Wie gedacht zou hebben dat men ten behoeve van het ruilverkavelingsplan dus wel extra zorg besteed zou hebben aan het verstaan van de taal van onze voorgangers komt bedrogen uit. Weliswaar wordt in het voorontwerp vermeld, dat er drie ontginningstypen worden aangetroffen, maar bij de lokaliserings daarvan zijn ernstige fouten gemaakt. De taal van de jongste ontginners klinkt het luidst — zij zijn verantwoordelijk voor de inrichting van een deel van Ruinerwold. Maar afgaand op de plannen zouden zij ook saktief geweest zijn in wat echt behoort tot een Drents esdorp. Zelfs binnen Ruinerwold zijn de (Friese) veenontginners nieuwkomers;

RUINERWOLD-KOEKANGE, HET LANDSCHAP SPREEKT

Sallandse hoevenbewoners gingen hen voor in de oudste kern van het tussen Leislout en Wold Aa gelegen gebied. Daarmee zijn dan direct al de drie talen van de ontginners genoemd: Drents, Sallands en Fries, in volgorde van historische opkomst. Op zichzelf is het al opmerkelijk in een zo klein gebied drie verschillende ontginningstypen te vinden — we zien het nergens an-

ders in ons land. Nog opmerkelijker is, dat men op den duur grondgebruiksvormen en technieken van elkaar overnam. In het Fries van Ruinerwold klinkt het Drents van Ruinen en het Sallands van de hoevenbewoners door en voor het Drents en Sallands geldt eveneens dat het leenwoorden kent van de burens. Zonder conflicten is het contact niet verlopen — we vinden sporen hiervan in het

landschap en soms ook schriftelijk gedocumenteerd. Maar het papier van de documenten is geduldiger dan het landschap waarin de ruzies eveneens vorm kregen en er zijn vermoedelijk maar weinig gebieden in ons land waar zo'n verduisterend spoor van door historici als 'verdacht' beschouwde documenten is getrokken. Het landschap ligt echter niet: het laat feilloos zien tot waar de invloed van de verschillende kolonisten reikte.

In zekere zin vormt het voorontwerp van de ruilverkaveling de voortzetting van een inmiddels bijna duizendjarige traditie — de beschrijving van het landschap mondt uit in een aanzienlijke Ruinerwoldse claim op wat herkenbaar Ruiner grondgebied is. We beginnen bij de oudste ontginners: de Drenten.

Esdorpenlandschap

Binnen het ruilverkavelingsblok vinden we een aanzienlijk grotere oppervlakte van dit landschapstype dan in het voorontwerp wordt aangegeven. Het is werkelijk verbijsterend het grootste deel hiervan, nl. het Ruiner grasland, op de ene hoop van het slagelandsschap geveegd te zien, tezamen met de veenontginningen van Ruinerwold. Er is eigenlijk nauwelijks een groter verschil in landgebruik denkbaar. Binnen veenontginningen kreeg elke kolonist een enkel stuk grond toegewezen, met vooral aanvankelijk weinig bodemkundige verschillen. Daarbinnen moest men maar uitzoeken hoe en waar de verschillende onderdelen (weidegrond, bouwland, boerderij) een plaats kregen. In een esdorp zocht men voor de verschillende onderdelen de meest geschikte plaats, resulterend in verschillende kavels voor verschillende functies. In Drents grasland zal men dus van huis uit nooit bebouwing aantreffen — men woonde hoog en droog bijeen. In veenontginningen woonden elk op het eigen stuk grond.

Aan de hand van dat kenmerk alleen al laat zich het Ruiner grasland goed scheiden van het Ruinerwoldse. De grens blijkt de huidige gemeentegrens te volgen, en dat is geen toeval. Voor een deel is die grens natuurlijk; het wat meanderende verloop van de westgrens van de Lange Weide wijst op een oorspronkelijke loop van de Ruiner Aa. Wat noordelijker vinden we een kaarsrechte grens, die terugwijkt tussen de zandbult ten westen van de Klompenmakersweide en de ten zuiden van de Ruinerdijk gelegen Westermade. De naam ontbreekt op de plankkaart; men kan haar vinden bij de dubbele knik in de gemeentegrens.

In het kaarsrechte deel van de grens kan men

*Vanaf 't Laar bij
Oldenhave richting
Vledders, Ronde
weide, Lange weide*

de neerslag zien van conflicten over rechten in wat nu nog Ruinerwold heet, dwz. het broekbos van Ruinen. De grens ligt ter plaatse van de Kraaksloot — en kraeken betekent ruzie maken. De naam lijkt veelbetekenend. Het konflikt ging tussen de buren en het klooster van Ruinen. De kloosterlingen weken later uit naar Dicknige, bij De Wijk, mede vanwege de bedreiging met fysiek geweld in Ruinen. In een onbetrouwbare akte wordt de grens ten oosten van Arneslot gelegd, waarin men Arnes lot (= kavel) kan lezen. Verkaveling en loterij zijn etymologisch hetzelfde, interessant genoeg.

Het heeft er zeker gekraekt, want de expansiedrift van de kloosterlingen werd gestuit door de Westermade van Ruinen. De aanwezigheid daarvan dwong de Ruinerwoldse ontginners tot adembenemende staaltjes van Middeleeuwse landmeterskunde. De uiteinden van de voor het overige kaarsrechte percelen van het Oosteinde wringen zich in een dubbele bocht om de Westermade heen en zijn plaatselijk nauwelijks breder dan een pad. Dat houdt in, dat ten tijde van de ontginning van het Oosteinde de Westermade al aanwezig was. Wanneer dat precies het geval is geweest, is onduidelijk — op zijn vroegst in de 13e eeuw, op zijn laatst in 1419, wanneer het Oosteinde genoemd wordt. Voor de Westermade betekent dat een hoge ouderdom, zeer opmerkelijk binnen Drente waar zelfs in deze eeuw nog graslanddelingen plaatsvonden.

In Ruinen zijn maden, dwz. partikulier hooiland, al vóór 1400 aanwezig — wellicht de oudste van Drente. Dat wijst op een zeer vroege intensivering van het grondgebruik; adel en geestelijkheid zullen daarbij onge-

twijfeld een rol hebben gespeeld. Zij schakelden daarbij naast horigen, pachters (koters of keuters) in en voor een deel zijn die uit laag Nederland afkomstig. Door de nood gedwongen had men zich daar de techniek eigen gemaakt van de aanleg van bouwland op veengronden. Ook in Ruinen vinden we daarvan sporen: in de Veenackers (waar veertig jaar geleden een ruilverkaveling werd afgestemd en wellicht schuilt daarin de reden voor het ontbreken van deze naam op de plankkaart) en in de Keuterweide (eveneens niet aangeduid). In de boerwillekeuren vinden we hun aanwezigheid eveneens geregistreerd; wellicht zelfs al in de oudste (van rond 1407), waar wordt gesproken over koeien en beesten, kennelijk om spraakverwarring tussen nieuwkomers en oude ingezetenen te voorkomen.

De intensivering van het grondgebruik heeft tot uitzonderlijke naamgeving geleid. Alle grasland van Ruinen is al zeer vroeg als hooiland in gebruik, is dus gedeeld, maar in een aantal gevallen is dat niet gepaard gegaan met een verandering van de veldnaam weiden in maden. Klompenmakersweide, Lange Weide, Ronde Weide en Achterste Weide behouden hun weide-naam. De percelen erbinnen worden overigens wel als maden aangeduid: binnen de Ronde Weide zien we daar al in 1511 een voorbeeld van.

In vormgeving verschillen maden en weiden sterk. De maden (hier Westermade en Vledders) zijn omgeven door een houtwal (een vrede) en ook daarbinnen vinden we 'levend prikkeldraad', bedoeld om het vee van de buurman buiten en het eigen vee binnen te houden. De weiden missen die begroeiingen. De verklaring daarvoor ligt in de buiten-

'Achterste weide'
met doorkijk naar
de 'Lange weide'

gewone gebruiksdruk — al rond 1407 mag niemand meer het eigen vee weiden. De beweiding vindt plaats onder toezicht van een (betaalde) herder. In een dergelijk systeem is de aanwezigheid van veekeringen lastig — vandaar dat ze in de weiden ontbreken. De beweiding vond plaats na de hooioogst; in het voorjaar en de zomer moet er een ernstig tekort aan weidegronden zijn geweest, waarin werd voorzien door langs wegen, op de heide, ed. te grazen. Binnen het blok wordt vermoedelijk één echte weide aangehouden, Ruinerweide. Hier ging het om heischraal grasland: te arm om ook nog te kunnen hooien, te rijk voor heide. Het gebied ligt juist op de overgang van heideveld naar het oerdal van de Achterste Aa. Van laatstgenoemde beek vinden we sporen terug langs de noordgrens van Ronde en Lange Weide (een fraaie meander) en in de Achterste Weide.

Al met al dus een opmerkelijke variatie: oude, besloten maden; iets jongere, boomarme tot boomloze, als weide aangeduide hooilanden; heischraal grasland dat als echte weide fungeerde en tenslotte het heideveld, dat eveneens beweid werd. Uitzonderlijk zijn ook de als hooiland gebruikte voormalige veenbouwlандgronden: de Veenackers. Iets van het oude gebruik weerspiegelde zich nog in de vorige eeuw, toen er nog enige akkerbouw plaats vond.

Geen enkele waardering

In het ruilverkavelingsplan is niets terug te vinden dat wijst op enige (h)erkenning van deze opmerkelijke verschijnselen. De maden worden uitgekleeft, de weiden aange-

kleeft, zonder spoor van begrip. Enkele opmerkelijke zaken als de penetratie van Ruinerwold binnen de Lange weide, zelfs landschappelijk vormgegeven in de ontsluitings- en verkavelingsstructuur, worden totaal genegeerd. De Veenackers worden gekruisigd op een stelsel 'te verbeteren' waterlopen, de Westermade wordt gevierendeald. Bovendien wordt er een krachtig Ruinerwolds stempel ingeslagen in de vorm van boerderijnieuwbouw. In Lange en Ronde Weide is het al niet anders. Hier wordt zelfs de Riete, een heidebeekje, dat ook diende ter afvoer van het hoogveen bij Ruinerweide, nog verder mishandeld dan al in ander verband werd gedaan. Er wordt eenvoudig een stuk gedempt. De Ronde Weide, thans nog gekenmerkt door een fraaie parcelering die een mengsel lijkt van Ruinerwoldse landmetersvindingrijkheid en Drentse zuinigheid (de percelen vertonen aan het begin een knik, gevolg van het streven een zo klein mogelijk en zo gemakkelijk mogelijk te onderhouden ontsluitingsweggetje aan te leggen) en waarin een moois verlaten meander van de oer-Achterste Aa aanwezig is, wordt onthoofd ten behoeve van gegraven watergangen en boerderijbouw.

De taal van het esdorp is in het plan dus maar slecht verstaan. Tot op zekere hoogte geldt dat zelfs voor het enige stukje esdorplandschap dat binnen de ruilverkaveling is herkend: de Oshaar. De naam alleen al had aan het denken moeten zetten — beuvel waar ossen worden geweid. Dat is dan ook precies wat het is: de laatste pleisterplaats op het Drentse plateau, vlak voor de doorwaadbare plaats in de belangrijke route naar het westen, van ossendrijvers en hun dieren. De

doorwaadbare plaats lag vermoedelijk op de oorspronkelijke waterscheiding tussen Oude Diepje en Koekanger Aa. Op den duur ontstond een kleine nederzetting, een Drentse kampenontginning, gelieerd aan Echten, met eigen veld en groenland.

Langs de Reest, algemeen bekend als een hoevenlandschap, klinkt op één plaats de taal van een esdorp — het enige buiten het Drentse plateau — nl. in Dunningen. Hier een echte es, geen eenmanskampjes, hier ook een gemeenschappelijk heideveld: het Wijkerbroek. De ligging, ingeklemd tussen hoeven en werenboeren, heeft geleid tot een waarlijk uniek verschijnsel: een wal met daarop oorspronkelijk een 'tuun', ter wering van de dieren van Koekange. Het enige omwalde heideveld in ons land. In 1740 werd het broek gescheiden; de hoofdstructuur van die deling (6 noord-zuid lopende percelen) wordt in het ruilverkavelingsplan goeddeels ongedaan gemaakt doordat wel enkele (jongere) dwarswallen maar praktisch geen noord-zuid verlopende wallen worden gespaard.

Het esdorp is in die ruilverkaveling het meest miskende landschapstype. De aanslagen er op zijn formidabel, om niet te zeggen desastreus. Wanneer de plannen werkelijkheid worden zal het zelfs geheel onberkenbaar worden: de Drentse stem zal in dit deel van Drente geheel verstommen in het landschap. En dat lijkt een verlaat maar toch opmerkelijk succes voor de Friese nieuwkomers in de streek.

Hoevenlandschap

Langs de Reest vinden we in het algemeen een hoevenlandschap. Daaronder wordt verstaan een ontginningstype, waarbij elke ontginning van meet af aan eigen bouwland en grasland heeft. Niet-ontgonnen gronden werden wel vaak gemeenschappelijk gebruikt; het in 1853 gedeelde Broekhuizenbroek is er een voorbeeld van. Afgaande op persoons- en terreinnamen kunnen we hier Sallandse ontginners vermoeden. Het klooster van Ruinen (later Dickminge) had een behoorlijke vinger in de pap; moest echter in de Heren van Ansen oudere rechtbebbenden erkennen. Een deel van de rechten werd dan ook niet gekocht — niet alle, want nog in de 18e eeuw moeten tienden worden afgedragen aan de erfnamen van de Van Ansen, die op de Hlavixhorst vaste voet in het gebied hielden. Het 'ius forestense', het recht op onontgonnen gronden, was gemakkelijker afkoopbaar dan afdwingbaar. En hoewel het recht in 1248 aan de kloosterlingen was geschonken, koopt men het in 1261.

De Sallandse ontginners voegden zich wat

naar het landschap — dekzandruggetjes bestemde men tot bouwland, laagten tot grasland. Ook de beken liet men goeddeels onverlet, al groef men wel aanvullende ontwateringsloten ed. Het Kuipersdijkje getuigt er nog van: het begrensdde de Wetering, later vergraven tot de Hoogeveense Vaart.

Een andere gegraven waterloop is de legendarische Uuterlaak, voorkomend op de Pijnacker-kaart van 1634 en aanleiding tot disputen tussen historici. Ze blijkt er nog te liggen en wel als een schuin verlopende sloot in de Madelanden, die aan de zuidzijde van de Hoogeveense Vaart zelfs nog enkele meandertjes vertoont. Tussen Haalweide en De Eemten kwam ze uit op de Reest en het laat zich vermoeden, dat dat zelfs gold voor het Oude Diepje. De aanleg van de Hoogeveense Vaart heeft hier veel onduidelijk gemaakt. De Uuterlaak fungeerde als ontwateringsmiddel, maar ook als scheiding tussen de maden van Schoonvelde en de Hooge Linthorst en van die van De Eemten en Haalweide. Klassieke maden, met lange houtige percelsscheidingen, waarvan volgens het ruilverkavelingsplan niets overblijft. Ook de Uuterlaak wordt opgedoekt. Van pogingen om het Balgenbos te restaureren — een naam die herinnert aan eendenkooien waaraan het gebied rijk is geweest — is al helemaal geen sprake.

De neiging bestaande beken niet te kanalisieren stelt ons in staat het hoevenlandschap scherp af te grenzen van het jongere werplandschap. Dan blijkt, dat langs de Koekanger Aa de werenboeren slechts de eerste ontginners zijn tussen Lange Dijk en Boverhofsweg.

Langs de Wold Aa is dat pas stroomopwaarts van Blijdenstein het geval. Voorts blijkt men hier en daar deze beken overschreden te hebben — bij de Lage Linthorst, Berghuizen en zelfs in Kralo en Blijdenstein laten zich hoevenlandschappen aanwijzen. In welke richting men de oversteek waagde, is daarbij niet altijd duidelijk. Schoonvelde en de Hoge Linthorst (inkl. de later afgesplitste Lage Linthorst) zijn oorspronkelijk Echter bezit, vermoedelijk langs de benedendloop van het oorspronkelijke Oude Diepje gelegen. En afgaande op historische vermeldingen is Blijdenstein ouder dan Broekhuizen — wat een 'Reest-connection' nog niet uitsluit, maar eerder wijst op Blijdenstein als primaire ontginningsbasis. De kerk werd al in de 12e eeuw gebouwd, met stenen die via de Wold Aa werden aangevoerd, naar de overlevering wil. De plaats leende zich er goed voor, zelfs in een tijd dat praktisch geheel Ruinerwold bedekt was met veen: een hoge zandkop, langs een beek die bevaar-

baar was. We vinden hier ook het enige esje van Ruinerwold — een andere aanwijzing voor een hoevenontginning. Zeifs de plaats van de boerderijen levert een aanwijzing: niet langs de Wolddijk, maar veel zuidelijker, op zandkopjes. Nog rond 1900 ontbreken boerderijen langs de dijk nagenoeg. Ook in de plantengroei zien we soorten, die eerder op hoeven wijzen dan op weren: voorjaars-helmkruid en bosanemoon worden ten noorden van de Wold Aa alleen hier aangetroffen.

Over een deel van het hoevenlandschap is later een werenverkaveling gelegd, een veenontginningsverkaveling. We zien het fraai in de wigvormige strook van Kralo-Blijdenstein-Buitenhuizen, waarbinnen onregelmatigheden in de rechte lijnen aanwijzingen vormen voor het oorspronkelijke patroon, maar ook in het zuidelijke deel van Koekange. Naar het zich laat aanzien, heeft men al vroeg de techniek van de Friese veenontginners overgenomen. In die zin hebben we van doen met wat wellicht de oudste ruilverkaveling van ons land is, of in elk geval: een overname van technieken van een ander type ontginners. Maar het Sallands klinkt nog steeds door.

Werenlandschap

Gewoonlijk wordt dit landschapstype aangeduid als opstreekverdeling met bebouwing op de kavel — een wat omslachtige beschrijving voor wat de ontginners als 'weren' aanduidden. Het werenlandschap omvat ongeveer de helft van het ruilverkavelingsblok en is, zoals we in het voorgaande zagen, plaatselijk ook sekundair aanwezig. Optima forma is het ontwikkeld in wat vroeger werd aangeduid als Buddigwolt, Rulge en Kale Kluff. Hier vinden we 5 km lange kaarsrechte percelen, met in het midden een centrale ontsluitingsweg, de Wolddijk. Op wat hogere plekken werden de boerderijen gebouwd, elk met een eigen weggetje naar de wolddijk. Artsenbezoek werd er wat omslachtig door; vandaar dat in het begin van deze eeuw de dr. Larijweg is aangelegd. De boerderijwegen werden daardoor overbodig. Men bouwde wel op wat hogere plekken, maar overal was veen aanwezig — aan sommige verzakte boerderijen is het nog te zien. Plaatselijk was dat hoogveen — de naam Kale Kluff wijst daarop. Ook nu nog vinden we hier in de plantengroei sterke regenwaterinvloeden.

Op het veen legde men bouw- en weiland aan, mogelijk gemaakt door ontwatering. Deze techniek, op zichzelf duizenden jaren oud, was rond het jaar 1000 herontdekt door

Hollanders en Friezen. In Ruinerwold-Koekange zijn door de heren van Ruinen, Ansen en Echten en de kloosterlingen van Ruinen/Dickninge vooral Friese kolonisten aange trokken. Op den duur raakte men door het veen heen of kon niet dieper ontwaterd worden. Dan wordt het bouwland gezocht op hogere dekzandkopjes, in navolging van de buren en worden ter kering van het vee houtwallen aangelegd — eveneens een techniek die werd afgekeken van de buren. Op een reeks zandruggetjes ten noordwesten van de Wolddijk ontstaat zo een wat grillig verlopende reeks bouwlandgronden, voor en achter tegen vee beschermd door wallen en singels. De namen Voor en Achter de Koekeken herinneren er nog aan. De allerdroogste delen werden op den duur bebost.

Aan beide uiteinden van de ontginning werd gewoonlijk een strook grond niet gekultiveerd; daarvoor groef men een waterloos dwars op de perceelgronden. In veel gevallen fungeerde deze combinatie, soms als zijdwende aangeduid, als een dam tegen water uit het daarachter gelegen onontgonnen veen, dat op den duur hoger kwam te liggen dan de eigen ontginning. Hier lijkt men beducht te zijn geweest voor al te veel water uit het grondgebied van de buren. De Wold Aa, in 1291 aangeduid als Monnikensloot, is dan ook geheel gegraven — met recht een monnikenwerk wanneer we zien, dat men door hoge zandruggen heen moest, terwijl oer-Ruiner Aa en oer-Achterste Aa nabij waren. De tegenhangar van de Wold Aa, ter andere zijde van de ontginning, wordt op de Pijnackerkaart nog aangeduid als Swarte Grift, tekenend voor de kunstmatige aanleg én voor het donkere veenwater. De huidige Leisloot valt er ten dele mee samen; de Maaten zijn vermoedelijk het equivalent van de landen over de Aa, dwz. oorspronkelijk ongedeelde en niet gekultiveerde, maar wel beweidde gronden. Pas later trekt men de perceling door.

Toen de gronden door langdurig gebruik zo zeer waren geoxydeerd dat men lager kwam te liggen dan de omgeving ontstonden er problemen, die men oploste door de aanleg van dijkes, stouwen geheten. Rond de westelijke en oostelijke grenzen wordt een stouwe gelegd 'om het Drentse water te keren', terwijl inlaat van water verboden werd. Men zou wensen dat het laatste gebod nog steeds gold. Bestaande beekjes binnen het gebied werden eenvoudig afgedamd en afgeleid naar de Leisloot. Dat moeten er aan de noordwestzijde van Ruinerwold attelijke geweest zijn. Nu leverde dat vermoedelijk weinig problemen op (behalve bij Meppel); anders ligt dat aan de zijde van Weerwille en

vermoedelijk bij de Westermade. Zowel de Ruiner als de Weerwilliger boeren wordt uiteindelijk toegestaan op de Wold Aa te lozen. De Weerwilliger boeren deden dat al in 1291. Ze konden ook moeilijk anders; ze boerden in het oerdal van Achterste en Ruiner Aa, dat in de Landen over de A een vervolg had. In ruil voor een vrije afwatering neemt men 1/3 van het onderhoud voor zijn rekening.

Behalve een buitenstouw kende men ook binnenstouwen, bedoeld om overlopen van het water tegen te gaan. Toch raakt men in ernstige problemen — zelfs akkers lopen af en toe onder water. De afvoerkapaciteit bij Meppel zal vooral beperkend zijn geweest. Die was ook niet berekend op de tamelijk achteloze wijze waarop de ontginners van zowel Ruinerwold als van Nijeveen c.a. omsprongen met beeklopen. Ruinerwold loosde uiteindelijk vlak bij Meppel op de Wold Aa; in Nijeveen en Kolderveen had men eenvoudig alle benedenlopen van de verschillende voorlopers en zijbeken van de Oude Vaart — oorspronkelijk vrijwel alle benedenstroms van Meppel uitkomend — afgedamd, vermoedelijk indachtig een oud waterstaatkundig principe: wie het water deert, die het water keert. Gevolg was wel, dat het water van het stroomgebied van de Oude Vaart, tienduizenden ha groot, zich een weg moest banen door de smalle strook van Havelter Made en Meente. Die situatie werd voor Meppel nauwelijks verbeterd door de aanleg ten behoeve van de turfafvoer van Oude Vaart en, later, Drentse Hoofdvaart. Daarbij werden talrijke beekjes eenvoudig onthoofd en verenigd tot een enkele watergang. De naam Nijentap herinnert er nog aan. Maar door terugstuwung ondervond ook Ruinerwold de gevolgen van deze ontginningswijze. Het leverde wel wat slib op, net als de doorbraken van de Zuiderzee die het gebied af en toe teisterden. En die klei vormde de basis van de welvaart van Haaksward — in de volksmond bekend als het Gouden Hoekje.

Op grond van de percelering doen Haaksward en het Oosteinde zich kennen als jongere ontginningen dan Kale en Ruige Kluf en Buddigwoit. Aan de uiteinden werd men beperkt door de boeren van aangrenzende gebieden. Haaksward en Tweelo (waarin we vermoedelijk het Friese twee moeten lezen, dwz. twee boerderijen) lopen praktisch in een punt uit in de richting van Meppel. In het Oosteinde, we spraken er al over, ontmoet men de invloed van de Ruiner boeren. Die van Uffelte is ook aanwezig; bouwland kan alleen worden gevonden door geen zijdwende aan te leggen. Op de bovendiense percelen, grenzend aan de Uffelter made, komt

pas op het uiteinde een reeks zandopduikingen voor die zich leent voor bouwland. Daarbij zien we toepassing van Drentse technieken in het bouwlandgebruik: men past plaggenbemesting toe, met grasplaggen, wat zich uit in de aanwezigheid van dauwnetel en vogelmelk. De aanwezigheid van de Westermade van Ruinen dwingt tot de al beschreven aanpassing van de percelering van de buitendijkse zijde van de percelen, die ons ook in staat stelt de westgrens van het dorpsbehoeren van het Oosteinde vast te stellen: tot bijna aan het Sultansmeer. De laatste boerderij van de Ruige Kluf geeft het ook aan — die heet Olt Huus, ter onderscheiding

Het Oosteinde ter hoogte van Achter de hoekjes

van de pas 500- à 600-jarige bebouwing van het Oosteinde. Resten ons de ontginningen van Weerwille en Koekange. Ogenschijnlijk gelijk, maar wezenlijk verschillend. Tot Koekange behoorde een stuk heideveld, dat in Weerwille ontbreekt. In Koekange een percelering haaks op de beek, met aanvankelijk ongescheiden land aan de overzijde; in Weerwille een percelering evenwijdig aan — en gedeeltelijk in — een oerdal, dat van de Achterste Aa. Een 'eigen' ontwateringsbasis ontbreekt daardoor in Weerwille en men moet te biecht bij de kloosterpachters van Ruinerwold, al in 1291, om het water te kunnen lozen op de Wold Aa. De naam Weerwille wordt wel opgevat als dwars liggen, in dit

geval van de Heer van Ruinen tegen die van Echten. De laatste bevorderde de ontginning van Koekange. Het dwars liggen kan ook slaan op de kloosterlingen en hun ontginners. Kerkelijk behoort Weerwille vanouds onder Blijdenstein; het kerkepad daarheen, dwars door het land, is nog steeds zichtbaar, in de vorm van onderbrekingen in houtwallen en -singels. Het aangrenzende Koekange kreeg al in 1331 een eigen kerk. Weerwille is zeer klein en lijkt direct gescheiden te zijn; toch wordt in 1669 gesproken over een ghemijnte, waar werd geplagd en waar men weiderechten kon doen gelden. Wellicht werd hiermee het uitstulpel tussen Lange en Achterste Weide van Ruinen bedoeld.

Koekange, waarin wel koegang wordt gelezen, had wat ruimere ontwikkelingsmogelijkheden, doordat hier een ruim veld aanwezig was. Primair opgezet als een hoevenontginning, heeft men kennelijk later Fries-Hollandse kolonisten aangetrokken, verantwoordelijk voor de eerste kanalisatie van de Koekanger Aa. Gemeenschappelijk grondgebruik is hier nadrukkelijk gedokumenteerd, zowel voor de landen over de Aa (Hoge Broek en Westhoek), het heideveld als de Beesten Egge. De laatste naam plaatst voor raadsels: het Drentse beesten gekombineerd met Fries-Groningse eggen (een hoek land). De Beesten Egge moet wat vruchtbaarder zijn geweest dan het achterliggende heideveld, althans het gedeelte tegen de Koekanger Aa aan. We lezen dan ook al betrekkelijk vroeg over aanmaak van land. De Koekanger Wijk, thans het toneel van klandestiene vuilstort, heeft wellicht ooit een functie gehad als afvoerkanaal voor turf; zeker is dat niet. Wel is ze ooit gebruikt voor de aanvoer van stratendrek, voor de korst van de kunstmest een belangrijke meststof.

Uitzonderlijk gebied

De sporen van de jongste menselijke activiteiten: heideontginningen, waterhuishoudkundige ingrepen, wegeaanleg, verstedelijking, egalisaties, ed. zijn niet besproken. Ze zijn duidelijk genoeg. Maar nog steeds is te zien hoe uitzonderlijk dit gebied is: ontmoetingsplaats van drie verschillende beschavingstypen, waarvan de neerslag in het gebied nog steeds goed traceerbaar is. Veel vragen blijven bestaan; vragen waarop nooit een antwoord verkregen zal kunnen worden wanneer het ruilverkavelingsplan uitgevoerd wordt, omdat ze in het landschap besloten liggen en niet of maar ten dele in geschriften of kaarten. Het landschap spreekt, hopelijk zal het niet monddood gemaakt worden. ●